

Вашків Леся Петрівна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛИСТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТВОРЧОГО ПОРТРЕТА МАРКА ВОВЧКА

Аби досягнути неперехідну вартість письменницького епістолярію, достатньо його читати. Вибрати найвагомніше, знайти й акцентувати найцінніше – завдання учителя/викладача. Сягнути ефекту популяризації (коли «зачеплений» – насамперед емоційно! – і вражений учень переповідастиме вдома і у дружньому колі почерпнуте з уроків літератури) – методичне надзавдання. Проте й воно може бути доконане за вмілого підходу.

Листи письменників насправду становлять неоціненне (та й не оцінене ще повною й належною мірою) джерело пізнання життєвого і творчого шляху митців. Вони віддзеркалюють епоху – історичну й мистецьку, виявляють рівень контактів із сучасниками, засвідчують історію появи тих чи тих творів письменника, зрештою, інтимізують світ людей, позначених хрестоматійним глянцем. Вони – документальні свідки людського й мистецького зростання їх адресантів, вони – лакмусовий папір довіри до адресатів. Письменницькі листи – це монологи, які ведуть своєрідний діалог із вічністю. Є серед них послання, сказати б, робочого змісту, а є листи – вияви творчого осяяння/харизми своїх творців. Перефразовуючи М. Коцюбинську, відважимося твердити: листи, як люди, цікаві своєю неоднаковістю.

Марко Вовчок – особлива мистецька постать: через творчість – оригінальну і перекладацьку – вона дотична до формування літературного канону як в українському письменстві, так і у французькому. Понад сорокалітня співпраця письменниці із паризьким «Журналом виховання і розваги» (була і авторкою часопису, і багатолітнім членом його редколегії) становить цікаву сторінку в історії українсько-французьких культурних взаємин. Особисте знайомство із

Ж. Верном, П.-Ж. Етцелем, публікація «Марусі», що своїм змістом сприяла «творенню французького національного дискурсу, особливо в ситуації, що склалася після поразки країни у франко-пруській війні» [6, с. 203], чинять постать Марка Вовчка об'єктом вивчення (чи бодай належної уваги і принагідних фахових коментарів) й у контексті зарубіжної літератури як навчального предмета сучасної загальноосвітньої школи.

Годі переоцінити значення листів письменниці у витворенні її повноцінного творчого портрета. Саме листи склали потужну частину збірника «Марко Вовчок у критиці» [3], причому йдеться про листи, писані самою Марією Олександрівною; листи, адресовані їй; листи інших митців, в яких мовиться про письменницю. Географія цих листів неабияка: вони засвідчують своєрідну, сказати б, дорожню карту Марка Вовчка, оскільки мандрувати їй довелося чимало, і особливо у першій, вельми активній частині її творчого та приватного життя. Першопублікацію листів Марка Вовчка, зібраних переважно В. Доманицьким, здійснив Б. Лепкий [5] у Берліні 1923 року. І з того часу почалося їх активне залучення до літературознавчого та методичного наукового обігу. Опубліковані у двох томах листи Марка Вовчка [2] уможливають їх використання при опрацюванні у 9-му класі монографічної теми «Марко Вовчок». Так, у класах з поглибленим вивченням української мови та літератури на з'ясування цієї теми відводиться 5 годин [1, с. 120].

Розповідь учителя про життя і творчість письменниці, зокрема, про її перекладацьку діяльність доречно поживавити використанням листів. Гадаємо, слухним буде акцент на листах, писаних до чоловіка Опанаса Марковича. Саме вони дозволяють почути «мовчуще божество» (за П. Кулішем) – молоду матір, що зазнала непоправної втрати. Так, у листі від 26 серпня (7 вересня) 1857 р. з Чернігова Марко Вовчок писала: «Були ми на могилках. Здається мені, що я знайшла ту саму, а проте не знаю, боюсь вірити. Як там зелено і гарно! Той гайочок, кущики ті так загустіли й вигнались угору. Богдась бігав там і все питав: «Де моя сестричка маленька похована?» [2, т. 1, с. 26]. Вимовними і щодо походження письменниці, і щодо мовної політики в родині Марковичів є листи

письменниці, писані з Орла: «Богдась хоч би однісіньке словечко сказав по-руськи, по-нашому та по-нашому» [2, т. 1, с. 31]. Промовистий у цьому контексті й уривок з листа за 9 (21) жовтня 1857 р. з Орла, в якому письменниця зізнається в неочікуваному: «Дядько (йшлося про Миколу Петровича. – Л.В.) таки й добре говорить по-нашому, і се мене здивувало, я сього ніколи не знала» [2, т. 1, с. 40]. Листи Марка Вовчка засвідчують і «різнобічність читацьких інтересів» [4, с. 192] письменниці, її інтелектуальні горизонти навіть на схилі літ, як-от у листі до сина, датованому 9 грудня 1903 р.

Гадаємо, вартують згадки у вчительському слові про Марка Вовчка й два її листи до Т. Шевченка – за червень 1859 р. з Дрездена й березневий (8/20) 1861 р. з Рима. Без зайвої кокетерії обіграно у цих листах зміст знаменитого вірша-присвяти «Марку Вовчку» (найчастіше та й справедливо цитованого словесниками на уроках з вивчення біографії письменниці). Названа «донею», вона турбується, де замислив Т. Шевченко їй «мачухи шукати» [2, т. 1, с. 50]; нагадує, що він названий батько, а «коли взяли ім'я, то взяли й біду батьківську» [2, т. 1, с. 113]. Листи Марка Вовчка до Т. Шевченка сприяють з'ясуванню благотворного впливу Кобзаря на її творче становлення, на утвердження письменниці у світі культури, твореної переважно чоловіками.

Досвід мандрів, бажання поділитися враженнями від побаченого, почутого, пережитого видає у листах письменниці спостережливого обсерватора, емоційного оповідача, засвідчує неустанно працюючу письменницьку свідомість присутності у найрізноманітніших географічних локаціях, фіксує вміння «схопити» національні особливості країн і країв, в яких вона перебувала. А ще – неприховане бажання поділитися побаченим, відчутим, пережитим із своїми численними адресатами. Окремо варто наголосити, що уважно простудійований епістолярій Марка Вовчка в найхарактеристичніших цитатах з нього може бути використаний у сучасній школі й при вивченні творчості Т. Шевченка, П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, І. Франка та інших українських письменників. З'ясування окремих сторінок українсько-французьких культурних взаємин теж варто доповнити/оздобити доречним використанням її листів. Творчий підхід

учителів-словесників до осмисленого використання епістолярної спадщини Марка Вовчка, як, зрештою, й усіх інших авторів українського письменства, таїть у собі багатий і ефективний арсенал засобів, що можуть стати найкориснішими у конкретних умовах педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Календарно-тематичні плани. Українська мова і література. 8–9 класи з поглибленим вивченням, 10–11 класи профільного рівня. Тернопіль: СМП «Тайп», 2019. 292 с.
2. Листи Марка Вовчка : у 2 т. Київ: Наук. думка, 1984.
3. Марко Вовчок в критиці. Київ: ДВХЛ, 1955. 340 с.
4. Пасічник Е.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів освіти. Київ : Ленвіт, 2000. 384 с.
5. Твори Марка Вовчка з життєписом авторки й життєписними матеріалами. Т. 1: Життєпис і життєписні матеріали. Київ-Ляйпціг: Українська Накладня, 1923. 298 с.
6. Три долі: Марко Вовчок в українській, російській та французькій літературі / упор. В. Агеєва. Київ: Факт, 2002. 386 с.

Гаврилюк Наталія Вікторівна,
аспірант четвертого року навчання
денної очної форми
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ДОРОШКЕВИЧ ОЛЕКСАНДР КОСТЯНТИНОВИЧ **ЯК РЕДАКТОР ОСВІТНІХ ВИДАНЬ**

Постать О. Дорошкевича разом із О. Білецьким, Є. Шабліовським, І. Айзенштоком та іншими увійшла до ряду відомих вчених-літературознавців першої половини ХХ століття. Він зміг побудувати собі стрімку кар'єру – від простого вчителя середньої школи до директора Інституту Тараса Шевченка. Сучасні українські дослідники досить часто у своїх працях згадують О.К. Дорошкевича як літературознавця, засновника першої методики викладання української літератури, педагога, літературного критика.